

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว หลังจากการฝึกอบรมวิชาชีพ ในนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์¹, ทวีศักดิ์ เพ็ญทวี²

^{1,2}สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

E-mail: ¹thanacha@kku.ac.th

Received: June 3, 2019

Revised: October 30, 2019

Accepted: November 12, 2019

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว หลังจากการฝึกอบรมวิชาชีพ ในนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีหน่วยวิเคราะห์ในระดับครัวเรือน เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 16 คน ที่เป็นแม่หญิงพิการทางร่างกายชาวลาวจากครัวเรือนในนครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยทำการวิเคราะห์เนื้อหาผ่านกรอบการวิเคราะห์ตามแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน และตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีสามเส้า

ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวใช้สินทรัพย์ทุนของครัวเรือน ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางกายภาพ และทุนทางการเงิน ในการกำหนดยุทธศาสตร์การดำรงชีพ 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ (1) ยุทธศาสตร์การลงทุน ได้แก่ การใช้ทุนมนุษย์ที่เป็นความรู้ติดตัวของตนเองมาจากการฝึกอบรมอาชีพ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาคนอื่น สามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ (2) ยุทธศาสตร์การดิ้นรนต่อสู้ ได้แก่ การใช้ทุนมนุษย์ในการต่อสู้ดิ้นรนเอาชนะข้อจำกัดของร่างกายเพื่อให้ได้มาซึ่งทักษะอาชีพ แล้วนำทักษะอาชีพและความรู้นั้นมาช่วยในการดำรงชีพต่อไป (3) ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหา ได้แก่ การใช้ทุนทางสังคมที่เป็นเครือข่ายหน่วยงานต่างๆ ที่คอยช่วยเหลือและให้คำแนะนำในกรณีที่เกิดปัญหาขึ้น และ (4) ยุทธศาสตร์ความยั่งยืน เป็นการบูรณาการยุทธศาสตร์ในการใช้ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน เข้ามาช่วยเพื่อที่จะสร้างให้เกิดความมั่นคงในการดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์การดำรงชีพ, ครัวเรือนแม่หญิงพิการ, นครหลวงเวียงจันทน์

Livelihood Strategies of Laotian Women with Disabilities Households after Training from the Vocational Training Center in Vientiane Capital, Lao PDR

Thanapauge Chamaratana¹, Thavisak Phengthavy²

^{1,2}สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

E-mail: ¹thanacha@kku.ac.th

Received: June 3, 2019

Revised: October 30, 2019

Accepted: November 12, 2019

Abstract

The aim of this qualitative research is to study the livelihood strategies of Laotian Women with Disabilities's households after training from the vocational training in center Vientiane Capital, Lao PDR. Analytical framework was developed from Sustainable Livelihoods Framework (SLF). Unit of analysis is household level. Data were collected from 16 Laotian Women with Disabilities from household in Vientiane Capital, Lao PDR by in-depth interview and non-participatory observation. Key informants were selected by purposive sampling. The qualitative data were analyzed by content analysis with Sustainable Livelihoods Framework (SLF). The quality of data was approved by triangulation method.

The research results found that household of Laotian Women with Disabilities after training from the Vocational Training Center used the assets as Human capital, Social capital, Physical capital and Financial capital to set up the suitable strategy together in order to achieve all 4 livelihood strategies; (1) Investment strategy: a way of using human capital such as personal skill or knowledge gained from on job training as the main asset to independently make a living for oneself and family. (2) Struggling strategy: a way of using human capital to overcome the physical health limitations and gain some occupational skill or knowledge which could contribute to a daily livelihood. (3) Problem-solving strategy: a way of using social capital such as network with social organization which could provide aid or advice when in a crisis. (4) Sustainable strategy : a way of integrating human capital, social capital, physical capital and financial capital together in order to create livelihood security for Laotian female disable and her household.

Keywords: Livelihood Strategy, Laotian Women with Disabilities Households, Vientiane Capital

บทนำ

ความพิการเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่มีใครต้องการ แต่ก็ได้เกิดขึ้นกับคนทั่วโลก รวมถึงประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ที่มีคนพิการจำนวนไม่น้อย โดยศูนย์พัฒนาแม่หญิงพิการลาว (Lao Disabled Women Development Centre) ได้ให้นิยามของคนพิการ (disable persons) ว่าเป็นคนที่มี ความเสียเปรียบที่เกิดจากความซำรุดหรือความสามารถบกพร่อง ทำให้บุคคลนั้นไม่สามารถแสดงบทบาทหรือทำอะไรได้ตามวัย เพศ สังคมและวัฒนธรรม โดยสาเหตุความพิการส่วนใหญ่มาจากโรคภัยไข้เจ็บ ความเครียด พิษสุรา และการเสพยาเสพติด นอกจากนี้ผู้พิการมีจำนวนเพิ่มขึ้นเนื่องจากบางส่วนเป็นผู้สูงอายุ สถานการณ์คนพิการจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นในอีก 30 ปีข้างหน้า โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาเนื่องจากตกอยู่ในสภาวะการขาดสารอาหาร การใช้แรงงานเด็กภาวะสงคราม ความรุนแรง และอุบัติเหตุ (Lao Disabled Women Development Centre, 2017)

คนพิการ นับว่าเป็นคนที่มีข้อจำกัด จำต้องเผชิญกับความยุ่งยากในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากครอบครัวและสังคมรอบข้างไม่มีความพร้อมในการช่วยเหลือและสนับสนุน ยิ่งในครอบครัวที่มีฐานะยากจน มีหนี้สิน หรือไม่มีความพร้อมในการดูแล จะส่งผลเสียเป็นอย่างยิ่งต่อตัวผู้พิการ หรือครอบครัว นอกจากนี้ประชากรที่เป็นคนพิการในประเทศกำลังพัฒนาอย่าง สปป.ลาว กลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน และครัวเรือนที่มีคนพิการจะได้รับผลกระทบต่อการจ้างงาน ค่าจ้าง รายรับของครัวเรือน ที่ต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนทั่วไปที่ไม่เป็นพิการ (United Nations Educational, Scientific and Culture Organization: UNESCO, 2003 อ้างถึงใน Lao Disabled Women Development Centre, 2017)

แม้ว่า สปป.ลาว ได้เข้าเป็นภาคีแห่งอนุสัญญา ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิผู้พิการปี ค.ศ. 2006 (Convention on the Rights of Persons with Disability, 2006) แต่ในประเทศเองยังไม่มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนพิการโดยตรง อย่างไรก็ตามรัฐบาลลาว ได้ให้ความสำคัญในการปกป้องสิทธิ พัฒนาคนพิการ

โดยพยายามปฏิบัติตามพันธกรณีของตนให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์อันแท้จริงแห่งอนุสัญญาดังกล่าว จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการแห่งชาติเพื่อคนพิการขึ้นในปี ค.ศ. 2009 เพื่อดำเนินการประสานงานกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการปกป้อง ค้ำครอง ช่วยเหลือ บำบัดฟื้นฟู และพัฒนาคนพิการลาวทั่วประเทศ แต่ขอข้ายอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการดังกล่าวยังมีข้อจำกัดอยู่จึงทำให้การค้ำครองสิทธิคนพิการ โดยเฉพาะโอกาสในการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานที่ควรจะได้รับยังไม่สามารถรับประกันได้ว่าคนพิการเหล่านั้น มีความเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไปตามเจตนารมณ์แห่งอนุสัญญาว่าด้วยการค้ำครองสิทธิคนพิการสากล ปี ค.ศ. 2006 ได้อย่างแท้จริง (Lao Disabled Women Development Centre, 2017)

ในปัจจุบัน สปป.ลาว ได้ให้ความสำคัญแก่ผู้พิการ โดยรัฐบาลลาวได้ร่วมกับภาคเอกชน และองค์กรต่าง ๆ ให้การช่วยเหลือผู้พิการทั้งหญิงและชาย เพื่อให้คนพิการได้มีอาชีพและมีรายได้ที่มั่นคง เพื่อพัฒนาตนเอง ซึ่งส่งผลต่อครอบครัวให้หลุดพ้นจากความยากจน โดยมีการจัดตั้งสมาคมคนพิการแห่งชาติลาวทั้งในส่วนกลาง และสาขาในต่างแขวง จำนวน 11 แห่งทั่วประเทศ เป็นหน่วยงานรับผิดชอบดูแลผู้พิการโดยตรง รวมทั้งยังมีสมาคมคนพิการเฉพาะแต่ละประเภท ความพิการอีกด้วย เช่น สมาคมผู้พิการทางสายตา สมาคมผู้พิการทางสมอง

นอกจากนี้ รัฐบาลลาวยังได้ให้ความช่วยเหลือในด้านพื้นที่สำหรับสร้างโรงเรียนวิชาชีพคนพิการศรีเกิด (Sikurth Vocational School for Disable People) ภายใต้การกำกับดูแลของศูนย์การแพทย์ฟื้นฟูหน้าที่การ กระทรวงสาธารณสุข และศูนย์พัฒนาแม่หญิงพิการลาว (Lao Disabled Women Development Centre) ที่สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1990 ภายใต้การกำกับของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม แต่ทว่ายังขาดระบบการติดตามประเมินผล เพราะว่ามีคนพิการที่จบออกไปแล้วจำนวนมาก ประมาณร้อยละ 80 ของผู้พิการที่จบไปแล้ว ไม่มีข้อมูลว่าพวกเขาเหล่านั้นได้มีการประกอบอาชีพหรือประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มียุทธศาสตร์หรือวิธีการใดบ้างที่ทำให้พวกเขาและครอบครัวประสบความสำเร็จ

สำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จ (Sida, 2014 อ้างถึงใน Lao Disabled Women Development Centre, 2017)

จากที่กล่าวในข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาทำความเข้าใจประเด็นและองค์ความรู้เกี่ยวกับการดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวที่ได้ใช้เวลาในการฝึกอาชีพจากศูนย์พัฒนาอาชีพและโรงเรียนวิชาชีพในเมื่อจบออกไปแล้วสามารถหางานทำได้หรือไม่ได้เพราะอะไร อะไรคือสาเหตุ และพวกเขาเหล่านั้นมีวิธีการหรือยุทธศาสตร์การดำรงชีพอย่างไร โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) ที่มีทุนในการดำรงชีพทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ทุนทรัพยากรมนุษย์ (Human Capital) ทุนทางสังคม (Social Capital) ทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) ทุนทางกายภาพ (Physical Capital) ทุนทางการเงิน (Financial Capital) (Chamber & Conway, 1991) เป็นตัวอธิบาย ภายใต้คำถามการวิจัยที่ว่า “ครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวมียุทธศาสตร์การดำรงชีพอย่างไร หลังจากการฝึกอบรมวิชาชีพ” โดยผลการวิจัยมีส่วนสำคัญในการช่วยให้เข้าใจการดำเนินชีวิตของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว อันจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายที่เหมาะสมและครอบคลุมการให้การช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของผู้พิการและครอบครัวโดยรัฐบาล สปป.ลาว ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการทางร่างกายชาวลาว หลังจากการฝึกอบรมวิชาชีพในนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

นิยามศัพท์

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะดังนี้

3.1 ยุทธศาสตร์การดำรงชีพ หมายถึง การใช้สินทรัพย์ทุน ด้านการเงิน ด้านวัตถุ ด้านมนุษย์ ด้านสังคม และด้านทรัพยากรธรรมชาติ มาใช้ประกอบอาชีพ หลังจากการฝึกอบรมวิชาชีพจากศูนย์พัฒนาอาชีพแม่หญิงพิการลาว

3.2 แม่หญิงพิการลาว หมายถึง ผู้พิการทางร่างกายที่ได้ผ่านการฝึกอาชีพภายในศูนย์พัฒนาอาชีพสำหรับแม่หญิงพิการลาว และโรงเรียนวิชาชีพคนพิการศรีเกิด

3.3 ศูนย์พัฒนาวิชาชีพ หมายถึง ศูนย์พัฒนาอาชีพสำหรับแม่หญิงพิการลาว และโรงเรียนวิชาชีพศรีเกิด ที่ตั้งอยู่นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยในครั้งนี้พัฒนาจากแนวคิดจากหลักการพื้นฐานเรื่องการดำรงชีพ (Livelihood) ซึ่งถูกใช้ในการศึกษาในยุคหลังทฤษฎีการพึ่งพิง ซึ่งเป็นสายตระกูลจากกลุ่ม Neo-Marxist ร่วมกับแนวคิดที่เน้นมุมมองของผู้กระทำการ แนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้ในการศึกษางานพัฒนาในช่วงทศวรรษที่ 1970-1980 เพื่อศึกษาในความไม่เป็นธรรมในการกระจายทรัพยากรและอำนาจมองว่าประชาชนเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ ถึงแม้จะมีมุมมองในเชิงต่อต้านเศรษฐกิจ แต่ก็ตระหนักว่าเศรษฐกิจมีความสำคัญต่อการดำรงชีพ ด้วยมุมมองของ “ผู้กระทำการ” จึงสนใจประสบการณ์ดำรงชีพในระดับจุลภาคของครอบครัว เครือข่าย และชุมชน นำมาเชื่อมโยงกับประเด็นความยากจน ความเปราะบาง และความเป็นชายขอบ กลายมาเป็นตัวกำหนดว่าการศึกษาดำรงชีพมุ่งเป้าไปที่ผู้กระทำการในท้องถิ่น แต่ผลการศึกษา มักจะมองในแง่ร้ายว่าครัวเรือนที่ยากจนถูกขูดรีดจากการเติบโตทางเศรษฐกิจและกลายเป็นชายขอบ (De Haan, 2005)

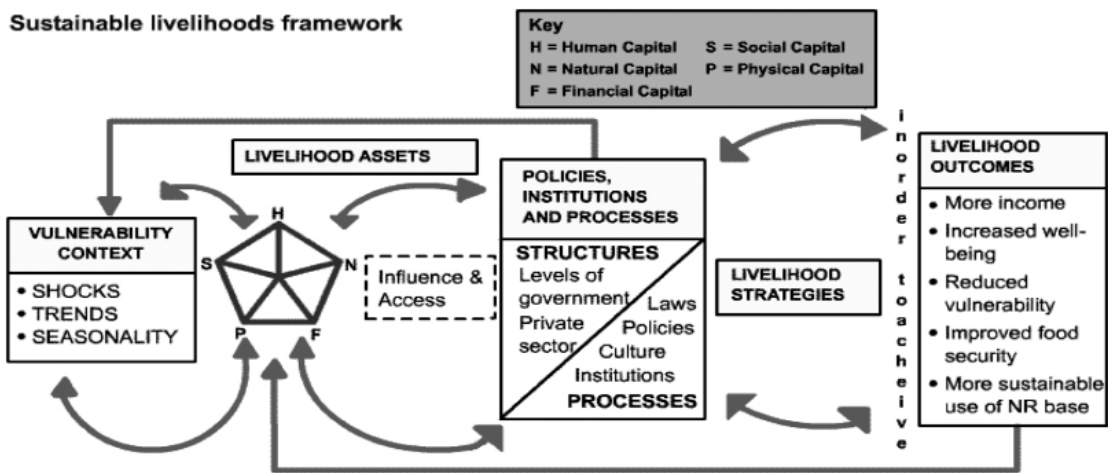
ต่อมาในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 การศึกษาดำรงชีพขยายขอบเขตการศึกษาที่กว้างขวางขึ้น โดยแสดงให้เห็นว่าประชาชนสามารถอยู่รอดได้อย่างไร วิธีการไปสู่เป้าหมายการดำรงชีพ จึงถูกสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือของผู้ทำโครงการพัฒนา ค้นหาวิธีการที่มีประสิทธิภาพและมีความหมายต่อชีวิตประจำวัน รวมถึงความต้องการของประชาชนและชุมชนอีกด้วย (Phengthavy & Chamaratana, 2019)

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) เป็นการบูรณาการ

สามแนวคิดสำคัญรวมเข้าไว้ด้วยกัน คือ ความสามารถ ความเป็นธรรม และความยั่งยืน เนื่องจากยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 มีความสำคัญกับแนวคิดทั้งสามนี้เป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการของการดำรงชีพอย่างยั่งยืน โดยความสามารถ (Capability) เป็นกระทำตามหน้าที่บางประการ เพื่อรับมือกับภาวะตึงเครียดและตื่นตระหนก ความสามารถหาและใช้ประโยชน์จากโอกาสในการดำรงชีพได้ ส่วนความเป็นธรรม (Equity) ในการกระจายทรัพยากร ความสามารถและโอกาสอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น ยุติการเลือกปฏิบัติ และความยั่งยืน (Sustainable) เป็นความสามารถที่ธำรงรักษาและปรับปรุงการดำรงชีพ พร้อมนั้นยังธำรงรักษา หรือทำให้ทรัพยากรการดำรงชีพนั้นเพิ่มขึ้นด้วย แนวคิดทั้งสามนี้เป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน (Chambers and Conway, 1991) ต่อมาแนวคิดนี้ได้พัฒนามาเป็นกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน โดยฉายภาพให้เห็นความ

ซับซ้อนและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบและตัวแปรสำคัญ โดยวิเคราะห์กับสถานการณ์การดำรงชีพของกลุ่มเป้าหมาย ทำให้มีข้อมูลพอเพียงในการกำหนดนโยบายต่างๆ รวมทั้งโครงการพัฒนา (Phongsiri, 2014)

สำหรับแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนดังกล่าว มุ่งศึกษาปัญหาที่คนจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมกำลังเผชิญอยู่ในการดำรงชีวิต ว่าพวกเขาเหล่านั้นก็ยังสามารถเข้าถึงทรัพยากรในการดำรงชีพ (Livelihood Asset) ของตนเองได้ ขณะเดียวกันพวกเขายังสามารถที่จะเลือกใช้ทรัพยากรเหล่านั้นโดยผ่านสถาบันและทางสังคม ที่กำลังเปลี่ยนแปลง (Transforming Structure and Process) บริบทดังกล่าวมีอิทธิพลต่อยุทธศาสตร์การดำรงชีพ (Livelihood Strategies) ที่คนจนเหล่านั้นเลือกใช้เพื่อที่จะบรรลุผลลัพธ์ของการดำรงชีพของพวกเขา (Livelihood Outcome) จึงนำมาเป็นกรอบที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 Sustainable Livelihoods Framework: SLF (Chambers & Conway, 1991)

จากภาพที่ 1 ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เอาองค์ประกอบของสินทรัพย์ทุนในการดำรงชีพ (Livelihood Assets) ซึ่งประกอบด้วย สินทรัพย์ทุนด้านการเงิน (Financial Capital) สินทรัพย์ทุนด้านวัตถุ (Physical Capital) สินทรัพย์ทุนด้านมนุษย์ (Human Capital) สินทรัพย์ทุนด้านสังคม (Social Capital) และสินทรัพย์ทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Capital) มาใช้

เป็นกรอบในการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีหน่วยการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ในระดับครัวเรือน โดยกลุ่มเป้าหมายของการศึกษา แม่หญิงพิการทางด้านร่างกายชาวลาวจาก

ครัวเรือนในนครหลวงเวียงจันทน์ ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกประกอบด้วย (1) อยู่ในวัยทำงาน อายุระหว่าง 18-60 ปี (2) มีอาชีพภายหลังสำเร็จการฝึกอาชีพ และ (3) สำเร็จการฝึกอาชีพมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน ทำการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากผู้สำเร็จการฝึกอาชีพจากศูนย์พัฒนาวิชาชีพ ในนครหลวงเวียงจันทน์ สองแห่งคือ ศูนย์พัฒนาแม่หญิงพิการลาว เมืองหาดทรายฟอง และโรงเรียนวิชาชีพคนพิการศรีเกิด เมืองศรีโคตตะบอง นครหลวงเวียงจันทน์ แห่งละ 8 คน จากทุกสาขาอาชีพที่กลุ่มหญิงลาวพิการได้เข้าไปฝึกอบรมรวมได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 16 คน

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีแนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory Observation) เพื่อศึกษาบริบททั่วไปของครัวเรือนแม่หญิงพิการทางด้านร่างกายขาลาว ตลอดจนยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือน ภายหลังจากสำเร็จการฝึกอาชีพจากศูนย์ฝึกทั้งสองแห่ง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การจดบันทึกภาคสนามร่วมกับการบันทึกเสียง โดยได้ขออนุญาตกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญก่อนทุกครั้ง และหากได้รับอนุญาตแล้วจึงดำเนินการเก็บข้อมูล แต่ถ้าผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่อนุญาตจะใช้วิธีการจดบันทึกแต่เพียงอย่างเดียว การเก็บข้อมูลดังกล่าว ดำเนินการในระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2560 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2561

สำหรับการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลประกอบด้วย ความตรง (Validity) และความเที่ยง (Reliability) ของข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการไตรภาคีแบบต่างแหล่งข้อมูล (Data Source Triangulation) กระทำโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับแม่หญิงพิการลาวผู้ให้ข้อมูลในหลายแหล่งข้อมูลกระจายกันไปตามพื้นที่ในนครหลวงเวียงจันทน์ รวมถึงข้อมูลจากแหล่งศูนย์ฝึกอาชีพที่ต่างกัน ทั้งยังมีการตรวจสอบความถูกต้องหลายครั้งในแต่ละวันของการเก็บข้อมูล มีการสอบถามข้อมูลด้วยการถามคำถามเดิมในเวลาที่แตกต่างกัน

การปรับคำถามใหม่ในระหว่างการสัมภาษณ์ การสมมติเหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้น เพื่อให้แม่หญิงพิการลาวได้แสดงทรรศนะของตนเองมากที่สุด ตลอดจนตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับระหว่างแม่หญิงพิการลาวซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากศูนย์ฝึกอาชีพเดียวกัน รวมทั้งตรวจสอบจากบันทึกภาคสนามแบบวันต่อวัน เพื่อป้องกันการคลาดเคลื่อนของข้อมูล และให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา จนแน่ใจว่าข้อมูลที่ได้มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้

ในการการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้ทุกวันหลังลงสนาม เพื่อที่จะได้ทราบว่าประเด็นใดที่ยังตกหล่นและต้องมีการเพิ่มเติมบ้าง และเมื่อทำการตรวจสอบข้อมูลแล้ว จึงทำการจัดระบบของข้อมูลด้วยการจัดระเบียบทางกายภาพของข้อมูล ได้แก่ การถอดเทปบันทึกเสียงและบรรณาธิกรณข้อมูลจากบันทึกสนาม (Field Note) แล้วจัดพิมพ์ข้อมูลลงเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม Microsoft Word จากนั้นจึงโอนข้อมูล (Assigning) เข้าสู่โปรแกรม ATLAS.ti ซึ่งเป็นโปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Computer-Assisted Qualitative Data Analysis) ที่ทำงานได้ดีในระบบปฏิบัติการ Windows และสามารถรองรับข้อมูลภาษาไทยผ่านโปรแกรมประมวลผลคำ (Word Processing) โดยทำการให้หมายเลขบรรทัดข้อมูล คัดเลือกข้อความสำคัญ (Quotations) ลงรหัสข้อมูล (Coding) และจัดหมวดหมู่และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ (Networking) นำไปสู่การแยกแยะ ติความ และเปรียบเทียบ เพื่อหาความสัมพันธ์และแบบแผนในปรากฏการณ์ เพื่อสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการทางด้านร่างกายขาลาว สำหรับการรายงานผลการวิจัยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Descriptive)

นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มหาวิทยาลัยขอนแก่น ตามหนังสือเลขที่ HE603024 ลงวันที่ 20 กันยายน 2560

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไปของแม่หญิงพิการลาวผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เมื่อพิจารณาข้อมูลทั่วไปของแม่หญิงพิการลาวที่ให้ข้อมูลอนุเคราะห์เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ของการศึกษาครั้งนี้ รวม 16 ราย แบ่งเป็น 8 รายที่สำเร็จการฝึกจากศูนย์พัฒนาแม่หญิงพิการลาว มีอายุระหว่าง 25-45 ปี ส่วนใหญ่เป็นโสด และสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา โดยมีลักษณะความพิการทางร่างกายหลากหลาย เช่น พิการมือ พิการแขน ตั้งแต่กำเนิด พิการขาข้างเดียวและทั้งสองข้างตั้งแต่กำเนิด กล้ามเนื้ออ่อนแรงตั้งแต่อายุน้อย สำเร็จการฝึกอาชีพส่วนใหญ่ในสาขาตัดเย็บเสื้อผ้า นอกนั้นมีสาขาบริหารธุรกิจ คอมพิวเตอร์ และภาษาอังกฤษ ที่น่าสนใจคือ กว่าครึ่งหนึ่งเมื่อสำเร็จการฝึกอาชีพแล้วสามารถเข้าทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาแม่หญิงพิการ

ลาว ส่วนที่เหลือออกไปประกอบอาชีพ เช่น เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ ลูกจ้างเย็บผ้า รับจ้างทั่วไปโดยเฉพาะงานด้านการตัดเย็บเสื้อผ้า

ขณะที่แม่หญิงพิการลาวอีก 8 ราย ที่สำเร็จการฝึกจากโรงเรียนศรีเกิด มีอายุระหว่าง 22-44 ปี ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว และสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา มีลักษณะความพิการหลากหลาย เช่น พิการขาเนื่องจากบิดา พิการขาตั้งแต่กำเนิด พิการขาและมือทั้งสองข้าง สำเร็จการฝึกอาชีพส่วนใหญ่ในสาขาการบัญชี เลขานุการ บริหารธุรกิจ และภาษาอังกฤษ เมื่อสำเร็จการฝึกอาชีพแล้วครึ่งหนึ่งสามารถประกอบอาชีพเป็นอาจารย์สอนวิชาชีพ นอกนั้นทำหาเลี้ยงชีพกับอาชีพค้าขายขมมเงิน รับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้า พนักงานประสานงานในองค์กรสากล และเป็นพนักงานบัญชีสินค้าในร้านขายของ ข้อมูลทั่วไปของแม่หญิงพิการลาว ข้างต้นสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของแม่หญิงพิการลาวผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ลำดับ	ชื่อ	อายุ	สถานภาพ	ระดับการศึกษา	ความพิการทางร่างกาย	สาขาวิชาชีพที่ฝึก
1	สม	42	โสด	มัธยมศึกษา	พิการขาสองข้าง	ตัดเย็บเสื้อผ้า + IT
2	เงิน	25	โสด	มัธยมศึกษา	พิการแขน	ตัดเย็บเสื้อผ้า บริหารธุรกิจ
3	โอ่ง	29	แต่งงาน	ประถมศึกษา	พิการขาข้างเดียว	ตัดเย็บเสื้อผ้า
4	เพชร	29	แต่งงาน	มัธยมศึกษา	กล้ามเนื้ออ่อนแรง	ตัดเย็บเสื้อผ้า คอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษ
5	ยอด	33	แต่งงาน	ประถมศึกษา	พิการขาข้างเดียว	ตัดเย็บเสื้อผ้า
6	เดือน	45	โสด	ประถมศึกษา	พิการขาข้างเดียว	ตัดเย็บเสื้อผ้า
7	นุด	33	แต่งงาน	ประถมศึกษา	พิการขาข้างเดียว	ตัดเย็บเสื้อผ้า + การบัญชี
8	โมะ	27	แต่งงาน	ประถมศึกษา	พิการมือ	การบัญชี
9	ยาว	40	แต่งงาน	มัธยมศึกษา	พิการขาข้างเดียว	เลขานุการ + การบัญชี
10	ตุ้ย	32	แต่งงาน	มัธยมศึกษา	พิการขาสองข้าง	บริหารธุรกิจ
11	จิต	37	แต่งงาน	มัธยมศึกษา	พิการขาข้างเดียว	บัญชีและเลขานุการ
12	นี่	36	หย่าร้าง	มัธยมศึกษา	พิการขาและมือ	การบัญชี
13	ไล	35	แต่งงาน	มัธยมศึกษา	พิการขาลีบ	เลขานุการ
14	พอย	44	โสด	ปริญญาตรี	พิการขาข้างเดียว	ตัดเย็บผ้า
15	แหว	29	แต่งงาน	มัธยมศึกษา	พิการขาและมือ	การบัญชี
16	ดา	22	โสด	มัธยมศึกษา	พิการขาสองข้าง	การบัญชี + IT

หมายเหตุ: ชื่อของแม่หญิงพิการลาวข้างต้นเป็นชื่อสมมติทั้งสิ้น

2. ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว

สถานภาพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวส่วนใหญ่ก่อนเข้ามาฝึกวิชาชีพในนครหลวงเวียงจันทน์พบว่า มีพื้นฐานครอบครัวยากจน โดยมีภูมิลำเนาทั้งจากนครหลวงเวียงจันทน์และมาจากต่างแขวงทั่วประเทศ การเข้ามาฝึกอาชีพนับเป็นการลงทุน (Investment) ด้านเวลาและด้านการเงิน รวมไปถึงยังเป็นการดึงทุนมนุษย์จากครอบครัวของตนเอง นอกจากนี้ยังพบว่า มีแม่หญิงพิการหลายคนที่มาสร้างครอบครัวระหว่างเข้ามาฝึกอาชีพในนครหลวงเวียงจันทน์ และตัดสินใจลงหลักปักฐานในเมืองหลวงของประเทศนี้

ครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวมีการใช้สินทรัพย์ของครัวเรือน ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางกายภาพ และทุนทางการเงิน มีน้อยมากที่ใช้ทุนธรรมชาติในการดำรงชีพ โดยครัวเรือนได้ใช้ทุนทรัพยากรมนุษย์ (Human Capital) คือตัวแม่หญิงพิการลาวที่มีความรู้และความสามารถในการประกอบอาชีพ ซึ่งสะสมมาจากการฝึกอาชีพจากโรงเรียนและศูนย์พัฒนาแม่หญิงพิการลาว ด้านทุนทางสังคม (Social Capital) ครัวเรือนใช้กลไกคุณค่าในการเชื่อมถ้อยกันระหว่างครัวเรือนกับเครือข่ายความสัมพันธ์ ได้แก่ คนในครอบครัว คนที่เป็นเครือญาติกัน เป็นเพื่อนบ้าน คนรู้จักกันในสังคม คนที่รู้จักกันในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาแม่หญิงพิการลาว ทั้งสองแห่ง จนทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเรื่องการทำงาน ด้านทุนทางกายภาพ (Physical Capital) ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีพ ประกอบด้วยเส้นทาง การเดินทางในการประกอบอาชีพที่มีความเหมาะสมสำหรับผู้พิการ ระบบสาธารณสุขขั้นพื้นฐานที่อำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการ และที่อยู่อาศัยที่มีความมั่นคง มีน้ำสะอาดและพลังงานอย่างเพียงพอ ส่วนทุนทางการเงิน (Financial Capital) ได้แก่ ฐานะทางการเงิน การออม รายได้จากประกอบอาชีพที่ฝึกอบรมมา กองทุนช่วยเหลือของโรงเรียนฝึกอาชีพสตรีเกิด และการกู้ยืมเป็นแหล่งทุนทางการเงินแม่หญิงพิการลาวสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนา

อาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ และเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว และเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ด้วยการทำอาชีพอย่างสุจริตและมีศักดิ์ศรี ส่วนทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) พบว่าครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวแทบจะไม่ได้ใช้ประโยชน์ทุนด้านนี้เลย มีบ้างจากการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติในการอุปโภคในครัวเรือน และมีรายเดียวที่เคยใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในการหาอุปกรณ์เพื่อมาต่อเติมที่พักอาศัยเท่านั้น

จากการเข้าถึงและใช้ประโยชน์สินทรัพย์ทุนทั้งสี่ประเภทข้างต้น ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์รูปแบบวิธีการที่ครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวทั้ง 16 ครัวเรือนดังกล่าวได้ใช้เป็นทรัพยากรในการดำรงชีพและกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือน ในสี่รูปแบบ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การลงทุน ยุทธศาสตร์การดิ้นรนต่อสู้ ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหา และยุทธศาสตร์ความยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) ยุทธศาสตร์การลงทุน (Investment Strategy)

การลงทุนนับเป็นยุทธศาสตร์สำคัญมากของแม่หญิงพิการลาว โดยพวกเขาจะใช้สินทรัพย์ทุนมาใช้ในการลงทุน โดยเฉพาะการลงทุนเพื่อประกอบอาชีพเสริมให้ตนเอง เริ่มต้นจากแม่หญิงพิการลาวใช้ทุนมนุษย์ที่ตนเองได้รับจากการฝึกอบรมวิชาชีพ หลังจากที่ได้ความรู้และความเชี่ยวชาญในการทำงานด้านนั้น เช่น ด้านการสอน การเย็บผ้าและด้านการค้าขาย ซึ่งเป็น “ทุนใหม่” ที่ได้มาหลังจากการฝึกอาชีพประกอบกับทุนเดิมที่มีอยู่แล้ว ส่งผลทำให้มีความรู้ที่จะสามารถออกมาประกอบกิจการเป็นของตนเองได้ นอกจากนั้นยังใช้ทุนทางด้านการเงิน จากรายได้ในการประกอบอาชีพเดิมที่ทำอยู่และสะสมเงินได้เป็นก้อนแล้วนำเงินนั้นมาลงทุนในการประกอบอาชีพใหม่ ตลอดจนการเลือกใช้การเข้าถึงแหล่งทุน ทั้งที่เป็นแหล่งทุนที่เป็นกองทุนหมู่บ้าน ธนาคาร และที่ได้รับจากการสนับสนุนกองทุนต่างๆ จากที่ทำงานซึ่งในกรณีการลงทุนนั้นเห็นได้จาก กรณีของ ‘นางจิด’ (นามสมมติ) ที่ได้ทุนทั้ง 3 ทุนนี้เพื่อที่จะนำมาลงทุนในการต่อเติมบ้านของตนเอง

ทำเป็นห้องเรียนสำหรับเปิดสอนพิเศษสอนภาษาอังกฤษ ช่วงหลังเลิกงานตอนเย็น วันหยุด และเปิดเป็นร้านคอมพิวเตอร์ และสอนสำหรับนักเรียนนักศึกษาที่สนใจ และเข้ามาใช้บริการเพื่อให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากอาชีพที่ทำอยู่ ดังตัวอย่างคำกล่าวของ ‘นางจิด’ (นามสมมติ) อายุ 37 ปี เล่าให้ฟังว่า

(ภาษาลาว) ...ຕອນເມັດອອກໄປກູ້ຢືມເງິນຈາກທະບຽນເພື່ອເອົາມາຕັ້ງເມັດອອກໄປເຮັດເປັນຫ້ອງອັບເປີດສອນພູເສດພາສາອັງກິດແລະຄອມພິວເຕີ ຕອນຕົ້ນກຽມແລະອຸປະກອນອາຫານ ຕ້ອນຕົ້ນກູ້ຢືມແລະເງິນອື່ນໆມາ ຈຶ່ງສາມາດຈັດຫ້ອງໄດ້ ມອກຈາກເປີດສອນພາສາອັງກິດແລະອຸປະກອນພິວເຕີ ມາກູ້ອຸປະກອນໄດ້ເຮັດເມັດອາກອນ ທັງໆຈະອາໄສແຕ່ເງິນເດືອນທີ່ບໍ່ພໍລົງຄອບຄົວເອງຈາກອາໄສໃຈ ຈຶ່ງຈຳເປັນຕ້ອງໄດ້ຄິດແລະວາງແຜນມາດ ບໍ່ແລ້ວກໍຈະໄດ້ວຽກຮຽນອື່ນໆໃນຄວາມຮຽນທີ່ໄດ້ຮັບມາກໍເລີຍມາຄວາມດີຍາກເປີດສອນພູເສດ.

[ภาษาไทย] “...ตอนนี้ก็ได้กู้เงินธนาคารเพื่อนำเงินนั้นมาต่อเติมบ้านหลังนี้ หลังจากนั้นก็จะทำเป็นห้องสำหรับสอนหนังสือเด็กน้อยช่วงหลังเลิกงาน วันหยุด และก็ได้เงินนี้มาประกอบกับส่วนกับเงินที่เราเก็บไว้ และก็ลงทุนเพื่อสร้างเป็นห้องคอมพิวเตอร์สอนนักเรียนไปด้วย ถือว่าเป็นรายได้ของเราอีกทางหนึ่งด้วย ถ้าจะอาศัยแค่เงินเดือนอย่างเดียวคงไปไม่รอด เนื่องจากค่าใช้จ่ายสูง เราก็คิดและวางแผนไว้ว่าแล้วค่อยมาได้ทำนี้แหละ พร้อมทั้งเราก็มีความรู้จากการฝึกอบรมมาด้วย ก็เลยอยากจะทำลงทุนเปิดสอน...” สัมภาษณ์ ‘นางจิด’ (นามสมมติ) เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2560

เห็นได้ว่าแม่หญิงพิการลาวได้ใช้สินทรัพย์ทุนเพื่อนำมาเป็นยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพ ซึ่งการลงทุนนั้นจะเน้นเรื่องรายได้และการเข้าถึงแหล่งเงินทุน แต่ก็จำเป็นต้องใช้ทุนมนุษย์ที่เป็นความรู้ติดตัวของตนเองมาจากการฝึกอบรมอาชีพ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้โดยที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาคนอื่น สามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ต่อไป

(2) ยุทธศาสตร์การดิ้นรนต่อสู้ (Struggle Strategy)

ด้านการต่อสู้ดิ้นรนเป็นอีกยุทธศาสตร์หนึ่งที่สำคัญของแม่หญิงพิการลาว ซึ่งการต่อสู้ดิ้นรนนั้น โดยมีเรื่องราวชีวิตในการต่อสู้ดิ้นรนที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก โดยเริ่มจากการที่เกิดมาเป็นแม่หญิงพิการ บางรายก็โดน

ล้อเลียนจากเพื่อน จากคนอื่นในชุมชนและสังคมที่ไม่ได้รู้จักและไม่เข้าใจปัญหาของความเป็นพิการของเรา ในสิ่งนี้ที่ช่วยให้แม่หญิงพิการลาวสามารถดำรงชีวิตและดำเนินชีวิตต่อไปได้คือการได้รับความเข้าใจจากครอบครัวและญาติพี่น้องของตนเอง เป็นสิ่งสำคัญทำให้แม่หญิงพิการลาวมีกำลังใจที่จะลุกขึ้นมาสู้ต่อกับปัญหาโดยไม่ย่อท้อต่อความลำบากและคำพูดของคนอื่น ถือได้ว่าเป็นการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมลาวและเป็นทุนที่มีความเข้มแข็งมากเข้ามาช่วยให้แม่หญิงพิการลาวใช้ชีวิตต่อไปได้ นอกจากนั้นแล้วทุนทางสังคมยังช่วยเป็นพื้นที่สำหรับการค้าขายสินค้าเพื่อให้แม่หญิงพิการลาวใช้เป็นพื้นที่ในการต่อสู้ดิ้นรนในการประกอบอาชีพ กล่าวคือการให้พื้นที่ต่อแม่หญิงพิการลาวโดยญาติพี่น้องเพื่อนำมาเปิดเป็นร้านขายของ โดยแม่หญิงพิการลาวตั้งกรณีของนางนี้ (นามสมมติ) ที่ได้มีการต่อสู้ดิ้นรนที่พยายามหลีกเลี่ยงจากคำล้อเลียนที่ชาวพิการ รวมถึงได้แยกทางกันอยู่กับสามี แต่ก็ได้ครอบครัวที่ให้อกำลังใจ ได้ลูกที่เป็นดั่งหัวแก้วหัวแหวนที่คอยเป็นกำลังใจให้แม่เสมอมา ถึงแม้บางครั้งจะเหนื่อยแต่เมื่อได้ทำงาน เปิดร้านค้าร้านขายของอยู่แถวบ้านของตัวเองก็ทำให้มีความสุขที่ได้ อยู่ใกล้ชิดกับลูก กับครอบครัวของตนเอง ดังตัวอย่างคำกล่าวของ ‘นางนี่’ (นามสมมติ) อายุ 33 ปี ที่เล่าให้ฟังว่า

(ภาษาลาว) ...ຕອນເບື້ອງກູ້ຢືມອອກໄປກູ້ໜີ້ເອົາເງິນຕ້ອງໄປຮັບຄວາມຕ້ອງການທີ່ຢູ່ໄປສິ່ງໃຊ້ຮັບທຸກໆເວລາກູ້ມາບາງກໍເຫັນໜ້າພໍ່ແມ່ ຍາດພໍ່ນ້ອງເຮັດໃຫ້ມັກກວ່າໃຈສູງ ເວລາໃຫຍ່ຂຶ້ນມາຂໍອອກເຂົ້າຮັບວິຊາຊີບໄດ້ມີວັດຖຸອາໄສ ດຽວກັນກໍມາໄດ້ຕັ້ງກຽມຄອບຄົວ ຢູ່ຮຽນຕອນເມັດອອກໄປທຸກໆວັນ ແຕ່ເສຍໃຈຫວຍ ແຕ່ພໍ່ແມ່ບໍ່ໜາວ ກໍຂໍອອກໄປຮຽນ ແລະເລີຍມາໄດ້ອາໄສຢູ່ບໍ່ຄວນສິ່ງມາຮຽນໂອກາດໜຶ່ງຕໍ່ອາໄສແຂງແຖມໜຶ່ງຕໍ່ໄປຢູ່ກຽມ ອອກໄປກຽມ ຄອບຄົວພໍ່ແມ່ຍາດພໍ່ນ້ອງຢູ່ຄົງຊຶ່ງຈຶ່ງໄດ້ຕັ້ງສິ່ງໃຈເປັນຈິດຮຽນຂາຍເຄື່ອງຮຽນເພື່ອມາແລະພໍ່ແມ່ກໍຄິດບໍ່ເອງ.

[ภาษาไทย] “...ตอนที่ยังเป็นเด็กก็โดนล้อเลียนเป็นอย่างมาก คนอื่นก็ล้อ คนนั้นก็ล้อ ทำให้หนูเสียใจมาก แต่ดีนะที่มีพ่อไปส่งที่โรงเรียน กลับมาบ้านก็เห็นหน้าลูก พ่อแม่ญาติพี่น้องที่เข้าใจเรา เราก็รู้สึกชื่นใจ เมื่อโตขึ้นได้ทำงานและแต่งงานแถมยังหนูได้แยกทางกับสามี ตอนนั้นท้อมาก แต่พอเห็นหน้าลูกเท่านั้นแหละ หนูร้องไห้เลย เพราะหนูคิดว่าเราไม่ควรที่จะมาคิดอย่างนี้ เราต้องเดินหน้าต่อไป โดยการเปิดร้านขายของ อย่างน้อยเรา

ก็มีครอบครัวพ่อแม่ ได้ทำเพื่อลูก ได้ทำเพื่อครอบครัว...”
สัมภาษณ์ ‘นางนี่’ (นามสมมติ) เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม
2560

การใช้ทุนมนุษย์ในการต่อสู้ดิ้นรนของครัวเรือน
แม่หญิงพิการลาว เห็นได้จากกรณีที่แม่หญิงพิการลาว
เข้าไปศึกษาในโรงเรียนวิชาชีพแล้ว โดยการที่ร่างกายไม่ได้
เอื้อเหมือนอย่างคนปกติ ทำให้ต้องมีการต่อสู้และเอาชนะ
กับร่างกายของตนเองและอุปสรรคมากมาย เพื่อให้ได้
มาซึ่งทักษะอาชีพ แล้วนำทักษะอาชีพและความรู้นั้น
มาช่วยในการดำรงชีพ ช่วยให้สามารถประกอบอาชีพ
หลังจากที่ได้รับการฝึกอบรมวิชาชีพได้ ซึ่งสิ่งนี้ถือได้ว่า
เป็นการต่อสู้ดิ้นรนของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว
ที่ไม่ยอมแพ้ต่อชะตากรรมของตนและรอรับแต่ความ
ช่วยเหลือของคนอื่นเพียงอย่างเดียว แต่ทว่าครัวเรือน
แม่หญิงพิการลาวมีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอดได้
ด้วยตนเองและสามารถใช้ชีวิตดำรงอยู่ในสังคมได้อย่าง
สงบสุข

(3) ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหา (Problem Solving Strategy)

การหาวิธีแก้ไขปัญหาของครัวเรือนแม่หญิง
พิการลาว ได้ใช้ทุนทางสังคมที่ช่วยในการแก้ไขปัญหา
ทั้งปัญหาทางด้านการประกอบอาชีพ และปัญหา
ทางด้านชีวิตส่วนตัว โดยเริ่มจากการใช้ทุนทางสังคม
ทางด้านประกอบอาชีพคือครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว
ได้มีการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายทางสังคม เพื่อให้
ข้อมูลข่าวสารในการเข้ามาฝึกวิชาชีพในโรงเรียน และ
หลังจากที่ฝึกวิชาชีพเสร็จแล้วก็มีการช่วยเหลือ
ซึ่งกันและกันในการได้รับความช่วยเหลือ
และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการทำงานที่เกิดขึ้นของ
แต่ละคน นอกจากนั้นครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวยังมี
การเลือกใช้ทุนทางสังคม ที่มาจากหน่วยงานของภาครัฐ
เช่น การเข้ามาของโครงการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือ และ
แก้ไขปัญหาเรื่องการทำงานของครัวเรือนแม่หญิงพิการ
ลาว โดยการสนับสนุนสิ่งของต่างๆ เพื่อใช้ในการประกอบ
อาชีพ รวมถึงสนับสนุนงบประมาณด้วยในกรณีที่ขาด
งบประมาณ ดังตัวอย่างคำบอกเล่าของ ‘นางพอย’ (นาม
สมมติ) อายุ 44 ปี ที่เล่าให้ฟังว่า

[พจนานุกรม] “...วันที่ ๑๖ และ ๑๗ ธันวาคม ๒๐๑๗
ได้มาจากกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวง
พาณิชย์และต่างประเทศ โดยไปดูที่ศูนย์ส่งเสริมการค้า
ระหว่างประเทศในต่างประเทศ โดยนายทวิศักดิ์
และอ.จ. จะสามารถเยี่ยมชมได้ที่ศูนย์การค้า
อ.จ. ภายใต้อาคารที่ ๑๖ และ ๑๗ ชั้น ๑๖ และ ๑๗
ของศูนย์การค้า และเยี่ยมชมได้ที่ศูนย์การค้า
อ.จ. ภายใต้อาคารที่ ๑๖ และ ๑๗ ชั้น ๑๖ และ ๑๗
ของศูนย์การค้า” (นามสมมติ, ๑) ธันวาคม ๒๐๑๗

[ภาษาไทย] “...บ้านที่เห็นทุกวันนี้ หนูก็ได้
มาจากโรงเรียนวิชาชีพสีกัดให้กู้ยืม เพื่อจะให้เราเงิน
มาซื้อที่ดิน เพื่อเป็นทรัพย์สินของตนเอง หลังจากนั้น
เมื่อเราใช้หนี้หมดแล้ว จึงจะสามารถกู้ยืมมาสร้างบ้าน
ของตนเองได้ ตอนนั้นก็ได้ที่ดินและได้สร้างบ้านเป็นของ
ตนเองแล้ว ถึงแม้จะยังไม่เสร็จก็ทำให้เรามีที่อยู่ได้อย่าง
สบายใจมากขึ้นดีกว่าเช่าบ้านอยู่...” สัมภาษณ์ ‘นางพอย’
(นามสมมติ) เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2561

เห็นได้ว่ายุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือน
แม่หญิงพิการลาว ในการแก้ไขปัญหาหนี้ไม่ได้เกิดขึ้น
แต่เพียงตัวเอง แต่ทว่ามีหน่วยงานต่างๆ มีเครือข่าย
ที่คอยช่วยเหลือและให้คำแนะนำในกรณีที่เกิดปัญหาขึ้น
ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่ายุทธศาสตร์การดำรงชีพ
ด้านการแก้ไขปัญหาของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวนั้น
จะต้องมีการสร้างความเข้าใจเพื่อที่จะให้ครัวเรือน
แม่หญิงพิการลาวสามารถที่จะกล้าและก้าวเดินด้วย
ความมั่นใจในการดำรงชีวิต

(4) ยุทธศาสตร์ความยั่งยืน (Sustainable Strategy)

สำหรับความยั่งยืนของการประกอบอาชีพ
ของแม่หญิงพิการลาว ได้ใช้ทุนทางการเงินของหน่วยงาน
เพื่อนำมาช่วยส่งเสริมและสนับสนุนการประกอบอาชีพ
ของตัวเอง นอกจากนั้นแล้วยังใช้ทุนทางสังคมเพื่อเป็น
เครือข่ายในการประกอบอาชีพของตนเองด้วย สุดท้าย
ถ้าจะให้ครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวมีความยั่งยืนในการ
ประกอบอาชีพนั้น จำเป็นต้องให้ครัวเรือนแม่หญิงพิการ
ลาวเป็นคนที่มีขับเคลื่อนและทำงานที่ตนเองประกอบ
อาชีพอยู่ โดยใช้ทุนมนุษย์หลังจากที่ได้รับการฝึกอบรม
วิชาชีพจากทั้งสองโรงเรียนแล้วกลับมาประกอบอาชีพ
หรือกลับเข้าไปทำงานเป็นครูที่สอนคนพิการด้วยตนเอง
ซึ่งในกรณีนี้ได้สะท้อนภาพความยั่งยืนของการประกอบ
อาชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว คือ นางตุ้ย (นาม
สมมติ) ที่หลังจากจบจากการฝึกวิชาชีพจากโรงเรียน

ศรีเกิดแล้ว ก็ได้ใช้ความรู้ที่เล่าเรียนมา สมัครเข้ามาทำงานเพื่อที่จะไปเป็นครูสอนและทำงานในโรงเรียนฝึกวิชาชีพนั้น หลังจากนั้นได้มีการเสนอขอกู้ยืมงบประมาณจากโรงเรียนและตัดเงินเดือนใช้หนี้สินเป็นรายเดือนโดยไม่มีดอกเบี้ย เพื่อที่จะมาซื้อที่ดิน และสร้างบ้านเป็นของตนเอง สร้างความมั่นคงให้แก่ครัวเรือนของตนเอง หลังจากนั้นแล้วเมื่อเราทำงานก็จะได้รับสิทธิประโยชน์ในเรื่องประกันสุขภาพอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวมีความมั่นคงและสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังตัวอย่างคำกล่าวของ ‘นางตุ้ย’ (นามสมมติ) อายุ 32 ปี เล่าให้ฟังว่า

...(ภาษาลาว) ...การประกอบอาชีพที่มั่นคงนั้น เดียวนี้ตัวเองที่คอยทำงานเก็บเงินได้บ้าง แต่ถ้าจะให้มั่นคงนั้นเฉพาะคนเดียวหากไม่ไหวหรอก เพราะได้มีหน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือทั้งเรื่องการสนับสนุนแหล่งเงินกู้ยืมไม่มีดอกเบี้ยให้หนู และมีสิทธิได้รับประกันสุขภาพให้ ทำให้เรารู้สึกว่าหนูมีความมั่นคงแล้วในการทำงานของหนู ซึ่งที่ผ่านมาหนูก็ไม่เคยคิดว่าจะได้รับนโยบายดังกล่าว แต่เมื่อหนูทำเรื่องเสนอขอขึ้นไป ทางหัวหน้างานก็สนับสนุนเลย จากวันนั้นมาจนถึงวันนี้หนูดีใจมากเลยที่มีความมั่นคงในชีวิตและครอบครัว...” สัมภาษณ์ ‘นางตุ้ย’ (นามสมมติ) เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2560

[ภาษาไทย] “...การประกอบอาชีพที่มั่นคงนั้น เดียวนี้ตัวเองที่คอยทำงานเก็บเงินได้บ้าง แต่ถ้าจะให้มั่นคงนั้นเฉพาะคนเดียวหากไม่ไหวหรอก เพราะได้มีหน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือทั้งเรื่องการสนับสนุนแหล่งเงินกู้ยืมไม่มีดอกเบี้ยให้หนู และมีสิทธิได้รับประกันสุขภาพให้ ทำให้เรารู้สึกว่าหนูมีความมั่นคงแล้วในการทำงานของหนู ซึ่งที่ผ่านมาหนูก็ไม่เคยคิดว่าจะได้รับนโยบายดังกล่าว แต่เมื่อหนูทำเรื่องเสนอขอขึ้นไป ทางหัวหน้างานก็สนับสนุนเลย จากวันนั้นมาจนถึงวันนี้หนูดีใจมากเลยที่มีความมั่นคงในชีวิตและครอบครัว...” สัมภาษณ์ ‘นางตุ้ย’ (นามสมมติ) เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2560

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวด้านความยั่งยืนของการประกอบอาชีพนั้น การที่ครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว จะยั่งยืนได้นั้นจำเป็นต้องมีการทำงานร่วมกัน สร้างความยั่งยืนด้วยกันระหว่างตัวของแม่หญิงพิการเองกับการใช้ทุนทางสังคม ใช้ทุนทางการเงิน และใช้ทุนมนุษย์ เพื่อที่จะนำมาซึ่งการดำรงชีพที่ยั่งยืนได้

สรุปได้ว่ายุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวนั้นได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์โดยใช้สินทรัพย์ทุน 4 ด้าน คือ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางกายภาพ และทุนทางการเงิน เพื่อที่จะสร้างความมั่นคงในการดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว แต่ทว่าทุนทางทรัพยากรธรรมชาติยังถือได้ว่าแม่หญิงพิการลาวนำมาเป็นยุทธศาสตร์ที่น้อยมากหรือแทบไม่มีเลยก็ได้ เนื่องจากครัวเรือนแม่หญิงพิการทั้งหมดนั้นมีข้อจำกัดทั้งทางด้านร่างกายและปัญหาสุขภาพ

บทสรุปและอภิปรายผล

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว โดยใช้สินทรัพย์ทุนเพื่อนำมาเป็นยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพ เริ่มต้นจาก (1) ยุทธศาสตร์การลงทุนแม่หญิงพิการลาวจะเน้นเรื่องรายได้และการเข้าถึงแหล่งเงินทุน แต่ก็จำเป็นต้องใช้ทุนมนุษย์ที่เป็นความรู้ติดตัวของตนเองมาจากการฝึกอบรมอาชีพ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตโดยที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาคนอื่น สามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ (2) ยุทธศาสตร์การคืนรนต่อสู้อยู่ เป็นการใช้ทุนมนุษย์ในการต่อสู้ดิ้นรนของแม่หญิงพิการลาว เห็นได้จากการที่แม่หญิงพิการลาวเข้าศึกษาในโรงเรียนฝึกวิชาชีพแล้ว โดยการที่ร่างกายไม่ได้เอื้อเหมือนอย่างคนปกติ ทำให้ต้องมีการต่อสู้และเอาชนะข้อจำกัดด้านร่างกายของตนเองและอุปสรรคเพื่อให้ได้มาซึ่งทักษะอาชีพ แล้วนำทักษะอาชีพและความรู้นั้นมาช่วยในการดำรงชีพ ช่วยให้สามารถประกอบอาชีพหลังจากที่ได้รับการฝึกอบรมวิชาชีพได้ ซึ่งสิ่งนี้ถือได้ว่าเป็นการต่อสู้ดิ้นรนของแม่หญิงพิการที่ไม่ได้ยอมแพ้ต่อชะตากรรมของตนและรอรับแต่ความช่วยเหลือของคนอื่นเพียงอย่างเดียว แต่ทว่าแม่หญิงพิการลาวมีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอดได้ด้วยตนเองและสามารถใช้ชีวิตดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข (3) ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหา ของแม่หญิงพิการลาวมีการแก้ไขปัญหาที่นั้นไม่ได้เกิดขึ้นแต่เพียงตัวเอง แต่ทว่ามีทุนทางสังคมที่เป็นเครือข่ายหน่วยงานต่างๆ ที่คอยช่วยเหลือและให้คำแนะนำในกรณีที่เกิดปัญหาขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่ง

ที่น่าสนใจว่ายุทธศาสตร์การดำรงชีพด้านการแก้ไขปัญหาของแม่หญิงพิการลาวนั้นจะต้องมีการสร้างความเข้าใจเพื่อที่จะให้แม่หญิงพิการลาวสามารถที่จะกล้าและก้าวเดินด้วยความมั่นใจในการดำรงชีวิต และ (4) **ยุทธศาสตร์ความยั่งยืน** แม่หญิงพิการลาวนั้นเป็นการบูรณาการยุทธศาสตร์ในการใช้ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน เข้ามาช่วยเพื่อที่จะสร้างให้เกิดความมั่นคงในการดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาว แต่ทว่าทุนทางทรัพยากรธรรมชาติยังถือได้ว่าแม่หญิงพิการลาวนำมาเป็นยุทธศาสตร์ที่น้อยมากเนื่องจากเป็นข้อจำกัดทั้งทางด้านร่างกายและสุขภาพ ดังนั้นทุนที่สำคัญต่อแม่หญิงพิการลาวและเป็นทุนที่ช่วยให้ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในสังคมได้ต่อไป ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางกายภาพ และ ทุนทางการเงิน แต่ยังคงจำเป็นต้องมีหน่วยงานเข้ามารองรับด้วย

จะเห็นได้ว่าผลการศึกษาข้างต้น แม้จะมีความสอดคล้องเป็นส่วนใหญ่กับกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) ที่มีการใช้ทุนเพื่อสร้างเป็นยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพถึง 4 จาก 5 ด้าน ทุนทรัพยากรมนุษย์ (Human Capital) ทุนทางสังคม (Social Capital) ทุนทางกายภาพ (Physical Capital) ทุนทางการเงิน (Financial Capital) ขาดก็แต่เพียงทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) ซึ่งเป็นไปได้ว่าด้วยข้อจำกัดทางร่างกายของตัวแม่หญิงพิการลาวเอง รวมถึงการต้องใช้เวลาในการดูแลผู้พิการของสมาชิกในครัวเรือน ตลอดจนการที่มีตำแหน่งที่ตั้งบ้านเรือนในเขตนครหลวงเวียงจันทน์ซึ่งมีความเป็นเมืองจากการขยายตัวของเมืองสูงในปัจจุบัน จึงทำให้โอกาสเข้าถึงทุนทางธรรมชาติของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวเป็นไปได้น้อยและยากลำบาก

นอกจากนี้ ความสามารถในการเข้าถึงสินทรัพย์ทุนเพื่อใช้ในการดำรงชีพ มีการเข้าถึงที่แตกต่างกันไปแม่หญิงพิการลาวที่มีข้อจำกัดในการปฏิบัติตามเงื่อนไขของแหล่งทุนการเงินก็อาจจะไม่มีสิทธิที่จะกู้ยืมได้สอดคล้องกับการศึกษาของNokrek, Alam and Ahmed (2013) ที่พบว่า ในการดำรงชีพของคนชายขอบที่พิการ

และยากจนในบังคลาเทศ อัตราการเข้าถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐมีเพียง 1 ใน 3 เท่านั้น จำเป็นที่พวกเขาต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด แต่ด้วยความแตกต่างของต้นทุนการดำรงชีพของครัวเรือนจึงทำให้ความสามารถในการปรับตัวแตกต่างกัน รวมถึงงานของ Chanmanee (2012) และ Jutawiriya and Laphanant (2014) โดยการอาศัยสินทรัพย์ทุน 5 ประเภท คือ ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางกายภาพ ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ และทุนเงินตรา มาสนับสนุนหรือปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีพ ความสามารถในการเข้าถึงทรัพย์สินทุนของแต่ละครัวเรือนจะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถ เพศ วัย ฐานะทางการเงิน ดังนั้นแม่หญิงพิการลาวสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์ทุนที่ตนเองและครัวเรือนเข้าถึงเพื่อนำไปสู่การสร้างยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพต่อไป

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยกลับพบว่าผลการศึกษาครั้งนี้มีความแตกต่างจากงานศึกษาของ Gera, Sudhir and Mohan (2012) ที่ศึกษาการดำรงชีพของคนพิการชาวอินเดีย ภายใต้โครงการสนับสนุนโดน UNDP พบว่าการเข้าถึงทุนของผู้พิการชาวอินเดีย ยังต้องใช้การอำนวยความสะดวกโดยภาครัฐส่วนกลางและรัฐบาลท้องถิ่น ทำให้ไม่สามารถสร้างยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนตนเองได้ ดังเช่นกรณีของแม่หญิงพิการลาวที่มียุทธศาสตร์การดำรงชีพที่ปรับใช้จากการเพิ่มพูนทักษะความรู้อันเป็นการเพิ่มมูลค่าแก่ทุนมนุษย์ในครัวเรือน ไม่จำเป็นต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐแต่เพียงอย่างเดียว

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่าความสามารถในการเข้าถึงความรู้ และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพเป็นองค์ประกอบสำคัญที่แม่หญิงพิการลาวได้พยายามเติมเต็มและหาช่องทางเพื่อลดข้อจำกัดจากสภาพที่เป็นอยู่ สถาบันทางสังคมควรเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการมองและนิยามความเปราะบางของผู้พิการในภาพรวมของ สปป. ลาว เพื่อให้นโยบายของภาครัฐและภาคเอกชนสามารถจัดสรรทรัพยากรและทุนที่จำเป็น

ต่อการสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ผู้พิการด้วยภาพลักษณ์ที่อยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี หมายถึงรวมถึงการพัฒนาระบบติดตามวิถีการดำรงชีพของแม่หญิงพิการลาวในระยะยาวเพื่อให้ทรัพยากรที่ใช้ไปในการฝึกอาชีพสามารถเกิดผลลัพธ์ได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ จากผลการวิจัยที่พบว่าแม่หญิงพิการลาวบางรายที่จบจากโรงเรียน และศูนย์ฝึกอาชีพไม่ได้ใช้ความรู้ และทักษะที่ได้เรียนมาประกอบอาชีพเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องมาจากข้อจำกัดด้านทุนการเงิน และทรัพยากร ดังนั้น ศูนย์พัฒนาอาชีพและโรงเรียนวิชาชีพ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐบาล สปป.ลาว ควรสนับสนุนเงินทุนให้กู้ยืม หรือทรัพยากรในการประกอบอาชีพแก่แม่หญิงพิการหลังจากจบหลักสูตร

เอกสารอ้างอิง

- Chamber, R. & Conway, G.R. (1991). *Sustainable Rural Livelihoods: Practical Concept for the 21st Century*. Brighton: Institutes of Development Student.
- Chanmanee, T. (2012). *Livelihoods Strategies of Peasants becoming Plated Gold Entrepreneurs. Thesis of Master of Art in Sociology Development*. Khon Kaen University, Khon Kaen, Thailand.
- De Haan, L. (2005). *How to Research the Changing outline of African Livelihood*. Maputo: African Studies Center Leiden.
- Department for International Development. (1999). *Sustainable Livelihoods Guidance Sheet*. London: Department for International Development (DFID).
- Devereux, S. (2001). Livelihood Insecurity and Social Protection: ARe-emerging Issue in Rural Development, *Development Policy Review*, 19(4), 507-519.
- Gera, P.; Sudhir, S. & Mohan, H. (2012). *Livelihood Opportunities for Persons with Disabilities*. New Deli: UNDP India.
- Jutawiriya, K. & Laphanant, P. (2014). Integrated Agriculture: Livelihood Strategies of Isan Farmers under Globalization. *Journal of Mekong Societies*, 10(3), 25-48.
- Lao Disabled Women Development Centre. (2017). *Enabling and Disabling*. Retrieved January 15, 2017, from <http://laodisabledwomen.com>.
- Nokrek, P.; Alam, A. & Ahmed, M. (2013). *Livelihood Challenges for Extremely Poor Disabled People in the Southwest Coastal Region of Bangladesh*. Dhaka: Shiree.
- Pangjoy, W. (2010). Guide Line for Promotion and Development for Quality of Life of Disable. *Independent Study of Master of Art in Local Administration*. Khon Kaen University, Khon Kaen, Thailand.

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง “ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนแม่หญิงพิการลาวหลังสำเร็จการฝึกจากศูนย์พัฒนาวิชาชีพ ในนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากกรมความร่วมมือระหว่างประเทศ (Thailand International Cooperation Agency : TICA) กระทรวงการต่างประเทศ แห่งราชอาณาจักรไทย และศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคม ลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

- Phengthavy, T. & Chamaratana, T. (2019). Vulnerability Context of Laos Disable Women Households in Vientiane Capital, Lao PDR, *KKU International Journal of Humanities and Social Sciences*, 9(1), 111-131.
- Phongsiri, M. (2014). *Livelihood Strategies of Return Thai Diaspora in Thai Society. Dissertation of PhD. in Sociology*. Khon Kaen University, Khon Kaen, Thailand.
- Rakodi, C. (1999). A Capital Asset Framework for Analyzing Household Livelihood Strategies: Implications for Policy, *Development Policy Review*, 1(17), 315-342.
- Swift, J. (1989). *Understanding and Preventing Famine and Famine Mortality*. Retrieved January 15, 2017, from <http://www3.interscience.wiley.com/journal/122396109>.